

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Суттєві зміни в системі освіти кінця XX – початку XXI століття, в її цілях, змісті, спрямованості, орієнтації на вільний розвиток особистості, її творчу активність, самостійність, конкурентоспроможність, мобільність висувають нові вимоги до професійної компетентності педагога. Враховуючи зростаючий вплив засобів масової комунікації на процес соціалізації особистості, в умовах інформаційного суспільства змінюються вимоги до підготовки вчителя, які стосуються його вміння навчати молодь, вибираючи й інтерпретуючи інформацію з того потоку, який пропонує нам мас-медіа. Оскільки, одним із найважливіших напрямів демократичної освіти інформаційної епохи є медіаосвіта, тому одним із завдань сучасного педагога є виховання медіакомпетентної молоді. Вирішення поставленого завдання закономірно загострює проблему медіаосвіти самих вчителів. У науковій літературі часто констатують те, що сучасні вчителі не набули медіапедагогічної компетентності достатньою мірою. “Вчителі, які сьогодні працюють в школі, не володіють компетенціями, необхідними для медіавиховання” [1, с.242].

Формулювання цілей статті... Отже, метою цієї статті є характеристика та аналіз теоретико-методологічних засад, компонентів та етапів формування медіакомпетентності майбутніх учителів.

Відомо багато понять, до складу яких входить слово “компетенція”. Компетенція (в перекладі з лат. *competentia*) – коло питань, з якими людина добре ознайомена, володіє знаннями і досвідом. Компетентна в певній галузі людина володіє відповідними знаннями і здібностями, які дозволяють їй ефективно діяти в цій галузі.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв’язання даної проблеми... Наукова категорія “компетентність” в системі педагогічної освіти на початку 90-х років XX століття стає предметом спеціального всестороннього розгляду (Г.О.Балл, І.А.Зимняя, Н.В.Кузьміна, А.К.Маркова, С.Д.Максименко, М.М.Забродський, Л.М.Мітіна, С.О.Мусатов, Л.А.Петровська, Є.В.Руденський, Ю.М.Ємельянов, А.В.Хуторської та ін.). Характерно, що у наукових працях цього періоду поняття “компетентність” трактується по-різному: і як синонім професіоналізму, і як одна із його складових [3, с.52]. Російські педагоги трактують “компетентність” як особистісну складову професіоналізму (Т.Ю.Базаров), результат і критерій якості підготовки спеціаліста (А.Г.Бермус, І.А.Зимняя), практичне вираження модернізації змісту освіти (В.В.Раєвський), базові компоненти педагогічної культури викладача (Т.Є.Ісаєва), а також як новий підхід до конструювання освітніх стандартів (А.В.Хуторської) [2, с.55–56].

Н.Хомський розрізняв компетенцію (як знання, здібність) і виконання (як дію). Про це говорив також Хабермас, який вивчав комунікативну компетентність, Бурдье, який використовував поняття “габітус” (властивості, особливості). Дж.Равен описує компетентність, використовуючи такі категорії як “готовність”, “здібність”, а також фіксує увагу на таких психологічних якостях як “відповідальність”, “впевненість”. А.В.Хуторської рекомендує розрізняти поняття “компетенція” і “компетентність”, розуміючи під першим – необхідну вимогу (норму), а під другим – сукупність особистих якостей та досвід діяльності в даній галузі.

Отже, компетенція – це мета освітнього процесу, а компетентність – це результат, сукупність знань, умінь і навичок щодо реальних об’єктів і процесів, а також готовність і здатність їх застосовувати [4, с. 8]. Таким чином поняття “компетентність” включає не лише когнітивну і операційну, але й мотиваційну, етичну, соціальну та поведінкову складові.

Виклад основного матеріалу дослідження... Медіакомпетентність є центральним поняттям медіазнавства, розділу медіапедагогіки, який вивчає взаємозв’язок медіа із суспільством, економікою, політикою, правом та шляхи застосування медіа у цих галузях. Є три головні рівні взаємодії медіа та педагогіки:

- 1) медіа як засоби здобуття знань, умінь і навичок в освітньому процесі;
- 2) медіа як предмет у виховному процесі;
- 3) вплив медіа на дітей і підлітків у поза навчальний час з метою організації змістового дозвілля.

Основи медіазнавства становлять інформаційні джерела з медіакультури, зокрема з медіапедагогіки та медіакомпетентності. Для характеристики медіакомпетентності використовують такі критерії:

- розуміння видів впливу медіазасобів на людину і суспільство, вміння уникати маніпуляцій;
- вміння здійснити правильний вибір кращих медіазасобів;
- вміння користуватися різними засобами медіа, вести пошук необхідної інформації;
- вміння самому створювати медіапродукт [6, с.281].

У сучасних соціокультурних умовах медіакомпетентність розуміють як складне особистісне утворення, яке включає сукупність знань про медіа, умінь і навичок їх практичного використання, досвід користування медіа в

різних сферах діяльності, якості особистості (пізнавальна активність, творче та критичне мислення, комунікативність, рефлексія), а також позитивну мотивацію й ціннісно-смислові уявлення про діяльність з використанням медіа [4, с.11].

Німецький медіадослідник Петер Вінтерхофф-Шпурк медіакомпетентність поділяє на два підвиди:

- 1) інформаційну – компетентність у використанні інформаційних технологій;
- 2) медіакомпетентність – компетентність у поводженні з мас-медіа.

У навчанні дорослих компетентність прийнято поділяти на: предметну, Я-компетентність (самокомпетентність) та соціальну компетентність:

1. Предметна компетентність – це здатність людини технічно використовувати технології комунікації.
2. Я-компетентність – головні (базальні) здібності особистості (рефлексивне сприйняття ЗМК, здатність відрізнити реальність від вигадки).
3. Соціальна компетентність – здатність соціально адекватно використовувати ЗМК [1, с.237–238].

Аналогічно до запропонованого поділу можна представити структуру інформаційної та медіакомпетентності (табл.1). Отже, вона буде включати такі складові:

- а) технічні знання;
- б) Я-компетентність;
- в) соціальна компетентність.

Таблиця 1

Порівняння структур інформаційної та медіакомпетентності

	Інформаційна компетентність	Медіакомпетентність
Технічні знання	знання і здібності, які необхідні, щоб експлуатувати й обслуговувати відповідне обладнання	технічна здібність експлуатувати й обслуговувати обладнання, а також активне і пасивне застосування відповідних медіакодів
Я-компетентність	здібність і готовність активно й осмислено використовувати інформаційні технології, слідкувати за їх оновленням, адекватно запроваджувати їх у свою діяльність	здібність до вибіркового та рефлексивного сприйняття засобів масової комунікації
Соціальна компетентність	здібність і готовність до соціально-критичної рефлексії інформаційних технологій, а також їх застосування як засобу соціальної взаємодії	знання того, як ЗМК та їх сприйняття впливає на суспільство

Дослідники і педагоги різних країн часто обґрунтовують необхідність медіаосвіти вчителів/викладачів, вказуючи на значний комплекс їх професійних умінь. Зокрема, медіакомпетентний педагог повинен набути таких умінь:

- розвивати у студентів бажання ставити обґрунтовані проблемні питання, які стосуються медіа;
- використовувати у викладанні дослідницькі методи, коли студенти можуть самостійно шукати медіаінформацію, щоб відповідати на різноманітні питання, застосовувати набуті знання в інших галузях;
 - допомагати школярам/студентам розвивати здібність використовувати різноманітність першоджерел медіаінформації, щоб досліджувати проблеми і зробити узагальнені висновки;
 - організовувати проведення дискусій, під час яких студенти вчать толерантно слухати інших і тактовно висловлювати власну думку, підтримувати відкрите обговорення, де немає категоричних відповідей;
 - заохочувати студентів роздумувати над власними медіадослідженнями [8, с.44].

Для того, щоб підготувати майбутніх і нинішніх педагогів до медіаосвітньої роботи з молоддю, необхідно сформувати не лише компоненти медіакомпетентності особистості (мотиваційний, контактний, інформаційний, перцептивний, інтерпретаційний, діяльнісний, креативний), але й оволодіти професійними знаннями та вміннями, необхідними для медіаосвітньої діяльності.

Підготовка педагога являє собою складну систему, що функціонує у відповідності з метою, завданнями і принципами підготовки спеціаліста з вищою освітою. Сучасні вчені (О.А.Абдулліна, В.О.Сластьонін, Н.В.Кузьміна та ін.) стверджують, що педагогічна підготовка являє собою процес пізнання і засвоєння педагогічної теорії та практики. Дослідники включають у систему педагогічної підготовки різноманітні компоненти. Загальними у більшості вчених є методологічний, теоретичний, методичний, практичний компоненти. Віднедавна в системі

підготовки виділяють технологічну складову, тобто оволодіння спеціальними знаннями, уміннями і навичками для вирішення певних завдань, для ефективного використання на практиці вибраних методів.

Стосовно медіаосвіти методологічна підготовка включає знання в галузі естетики, філософії, педагогіки та психології; знання про людину як про істоту духовну, особистість та індивідуальність; знання про історію формування засобів масової комунікації.

Теоретична підготовка поєднує знання про теорію засобів масової комунікації, їх функції в сучасному суспільстві, методи можливого маніпулювання масовою свідомістю та способи аналізу повідомлень мас-медіа.

Методична підготовка полягає в оволодінні знаннями про зміст, форми, методи і засоби медіаосвіти.

Технологічна підготовка включає практичну підготовку до медіаосвітньої діяльності, а також уміння і навички спеціального характеру, що дають можливість вирішувати конкретні навчально-допоміжні завдання. Таким чином, технологічна підготовка передбачає формування умінь і навичок реалізації методологічних, теоретичних і методичних знань.

Усі види підготовки тісно взаємопов'язані. Методологічна підготовка слугує базисом, є умовою і засобом засвоєння знань. Знання теорії та методики – основою формування умінь та навичок. Технологічна підготовка актуалізує всі отримані знання і дає можливість ефективно застосовувати їх на практиці.

Результатом підготовки є стан готовності до медіаосвітньої діяльності, який Н.А.Леготіна визначає як “стійке особистісне утворення, яке характеризується усвідомленням необхідності і стійким бажанням проведення роботи по формуванню у студентів здібностей до сприйняття, критичного аналізу і самостійного створення різноманітних текстів засобів масової комунікації, а також наявності певного мінімуму теоретичних і методичних знань у галузі медіаосвіти” [5, с.10–11].

Готовність до медіаосвітньої діяльності є першим етапом підготовки медіакомпетентного педагога. Другим етапом цієї підготовки є набуття дослідницького досвіду в різних видах медіаосвітньої діяльності.

Так, Е.Н.Горюхіна вважає, що сучасні педагоги повинні володіти багатьма методами наукового дослідження, а також методикою організації позаурочної роботи. При цьому головні характеристики педагогічного дослідження такі:

- цілеспрямованість (наявність чітко поставленої мети);
- систематичність (розміщення етапів дослідження в певному порядку);
- об'єктивність (незалежність, безпристрасність);
- доказовість (виведення наукових положень на основі системи умовиводів);
- відтворюваність (відновлення у зростаючих розмірах, повторення в нових умовах) [7, с.6–7].

Метою третього – творчого етапу підготовки буде розвиток творчості педагога, оскільки творче мислення відіграє велике значення в сфері медіакомпетентності. Ми вважаємо, що креативність педагога повинна бути пов'язана з принципами гуманізму і демократії. Адже, освіта покликана виховати не лише освічених людей, але й відповідальних громадян з гуманістичними цінностями соціальних дій.

Як було зазначено вище професійну медіакомпетентність педагога характеризують високі рівні сформованості її компонентів:

1. *Мотиваційний* – різноманітні мотиви медіаосвітньої діяльності (емоційні, гносеологічні, гедоністичні, моральні, естетичні тощо), прагнення до вдосконалення своїх знань та вмінь у галузі медіаосвіти.

2. *Інформаційний* – систематична інформованість, широкі теоретико-методологічні знання у галузі медіаосвіти.

3. *Методичний* – розвинені методичні вміння в галузі медіаосвіти (забезпечення установки на медіасприйняття, пояснення причин, умов і характеру виникнення явища, вміння розвивати сприйняття інших, виявляти рівні їхнього розвитку в галузі медіакультури, обирати оптимальні методи, засоби і форми проведення занять, формувати дослідницькі вміння тощо) та яскраво виражений педагогічний артистизм (загальна педагогічна культура, зовнішній вигляд, самопрезентація, самоконтроль, наявність зворотного зв'язку з аудиторією тощо).

4. *Практико-операційний (діяльнісний)* – систематична медіаосвітня діяльність у процесі навчальних занять різних типів, активна дослідницька медіапедагогічна діяльність.

5. *Креативний* – яскраво виражений рівень творчого начала в медіаосвітній діяльності (гнучкість, мобільність, асоціативність, оригінальність, антистереотипність мислення, розвиток уяви, фантазії тощо) [8, с.50].

Отже, медіакомпетентність педагога, як певний рівень його розвитку, передбачає сформованість цілісної системи мотиваційно-спонукальних, особистісних якостей і функціонально-операційних проявів, які реалізують емоційні, когнітивні і поведінкові компоненти сфери особистості.

Медіакомпетентність – це не лише знання, вміння, навички роботи з інноваційними технологіями, відео-і аудіотехнікою, але й розуміння суті медіального повідомлення, його призначення і мети, розумне, вдумливе

сприйняття сучасного інформаційного простору, навички широкого використання сучасних медіа, включно із створенням власних медіа-продуктів, зокрема Інтернет-ресурсів, для індивідуального чи корпоративного самовираження, громадського, наукового чи мистецького життя.

Висновки... Підсумовуючи все вищезазначене, можна зробити, що зростаючі вимоги суспільства до підготовки молоді, спонукають до глибшого теоретичного і практичного вивчення компонентів медіакомпетентності та способів її набуття майбутніми педагогами. Власне задля забезпечення медіаосвіти й відповідно високого професійного рівня медіакомпетентності випускників вищих педагогічних навчальних закладів, слід наповнювати зміст освіти профільними курсами і спецкурсами, використовувати міжпредметні зв'язки й розробляти технологічно-методичний комплекс задля формування практичних умінь та навичок медіаосвітньої діяльності.

Література

1. Винтерхофф-Шпурк Петер. Медиапсихология. Основные принципы / Пер. с нем. – Х.: Изд-во Гуманитарный Центр. – 2007.
2. Исаева Т.Е. Классификация профессионально-личностных компетенций вузовского преподавателя // Педагогика. – 2006. – № 9. – С. 55-60.
3. Коць М.О. Комунікативна компетентність як складова професіоналізму майбутнього педагога // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – №1. – С. 52-55.
4. Кутькина О.П. Педагогические условия формирования медиакомпетентности будущих библиотечно-информационных специалистов: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. Барнаул, – 2006.
5. Леготина Н.А. Педагогические условия подготовки студентов университета к реализации медиаобразования в общеобразовательных учреждениях. Автореф. дис. ... канд. пед. наук. Курган, – 2004.
6. Робак В. До питання про розвиток медіапедагогіки у Німеччині / Другий педагогічний конгрес / Збірник матеріалів конгресу. – Львів: ТЗОВ Камула, – 2006.
7. Стефановская Т.А. Классный руководитель: функции и основные направления деятельности. – М.: Изд. центр Академия, – 2006.
8. Федоров А.В. Классификация показателей развития профессиональных знаний и умений, необходимых педагогам для медиаобразовательной деятельности // Инновационные образовательные технологии. – 2006. – № 4. – С. 44-50.

Анотація

У статті розглядається проблема формування медіакомпетентності майбутніх учителів. Аналізуються теоретико-методологічні засади, компоненти та етапи її формування.

Аннотация

В статье рассматривается проблема формирования медиакомпетентности будущих учителей. Анализируются теоретико-методологические принципы, компоненты и этапы ее формирования.

Подано до редакції 1.11.2007.

© 2007

Федірчик Т.Д.

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ МОЛОДИХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В СИСТЕМІ ЇХ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОГО СТАНОВЛЕННЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Відповідно до Закону України “Про вищу освіту” основною метою вищої школи є якісна підготовка майбутніх фахівців до професійної діяльності в різних галузях народного господарства, науки та культури [1]. Однак досягнення такого результату неможливе без висококваліфікованої діяльності викладачів вищих навчальних закладів. Відповідно, необхідне створення оптимальних умов для розкриття й реалізації потенційних можливостей, здібностей і потреб кожного педагога, який забезпечує навчально-виховний процес в умовах вищої професійної освіти. Тому, на сучасному етапі, стає закономірним підвищення інтересу вчених, організаторів вищої освіти та її безпосередніх практиків до проблем особистісно-професійного становлення молодого викладача вищої школи, який безпосередньо впливає на формування особистості майбутнього фахівця.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Питання, що стосуються особистісного та професійного становлення педагога, зокрема вищої школи, розглядалися у дослідженнях багатьох педагогів та психологів. Так, Е.Абдюшев, В.Антипова, Є.Бережнова, З.Ссарєва, Н.Кузьміна, А.Кузьмінський, Ю.Янковський описували структуру та зміст професійно-педагогічної діяльності викладача вищої школи; В.Галузинський, В.Гончаров, С.Григор'єв, М.Євтух, В.Колаховський, В.Кузнецов, Н.Ничкало, С.Смирнов досліджували процес педагогічної підготовки викладачів вищих навчальних закладів; В.Бабкіна, Є.Барбіна, В.Загвязинський, М.Срецький, М.Іванова, В.Ковальова, О.Пехота, Г.Скок, М.Сметанський вивчали проблеми вдосконалення професійної майстерності педагога вищої школи; Є.Вознесенська, А.Кабош, Ж.